

УДК 378.147.091.31 – 051:785

Віктор Лабунець

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті висвітлено систему наукових підходів, що спрямована на ефективну інноваційну інструментально-виконавську підготовку майбутніх учителів музики у процесі продуктивної діяльності та відповідає сучасним запитам суспільства, які враховують зміни характеру суспільних відносин, досягнення науки та педагогічної практики й відповідають специфіці процесу формування досліджуваного особистісного утворення; виокремлено особливості мистецької інноваційної діяльності вчителя музики.

Ключові слова: інструментально-виконавська підготовка, інноваційні ідеї, навчально-пізнавальна діяльність, науковий підхід, креативність, методична система.

В статье раскрыта система научных подходов, сориентированных на эффективную инновационную инструментально-исполнительскую подготовку будущих учителей музыки в процессе продуктивной деятельности, и соответствует современным запросам общества, которые учитывают изменения характера общественных отношений, достижения науки и педагогической практики, и отвечают специфике процесса формирования исследуемого личностного образования; выделены особенности художественной инновационной деятельности учителя музыки.

Ключевые слова: инструментально-исполнительская подготовка, инновационные идеи, учебно-познавательная деятельность, научный подход, креативность, методическая система.

The article deals with the scientific approaches system aimed at the effective innovative instrumental training of future music teachers in the process of productive activity and corresponds to the modern requirements of the society which take into consideration the social relations changes, the achievements of modern science and pedagogical practice and correspond to the specificity of the personal formation. The peculiarities of the art innovative activity of the music teachers have been defined. The author settles the specific characteristics of the content of instrumental and performing training of future music teachers: students' awareness of the basic theories of instrumental study; the ability to analyze and use various methods in their professional activity; understanding of the opportunities of modern scientific research methods and acquiring the methods of teaching at the level required to solve practical problems in the

process of instrumental and performing training; acquiring the developed culture of professional thinking; readiness for self-improvement and self-realization; understanding of the basic tasks of their profession and discipline which determine the specificity of professional activity; the awareness of the opportunities and methods of using the innovative technologies in instrumental and performing training of a future music teacher.

Key words: *instrumental training, innovative ideals, educational activity, scientific approach, creativity, methodological system.*

Аксіоматичні та цільові настанови що обумовлюють специфіку педагогічної системи, її зміст, організаційні форми та методи визначають як підхід. Педагогічний підхід оформлюється в залежності від системоутворюючого фактора, який відіграє роль провідного у зміні або реформуванні освіти. Організаційно-методична система спрямована на формування досвіду самореалізацію майбутнього вчителя музики у продуктивній діяльності має ґрунтуватися на концептуальних підходах до формування його особистості та професійного становлення, що відповідає сучасним запитам суспільства (врахування змін характеру суспільних відносин, досягнення науки та педагогічної практики) та специфіці процесу формування досліджуваного особистісного утворення.

Наукові підходи до фахової підготовки студентів інститутів мистецтв та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів полягають у розробці питань, пов'язаних з розвитком їх творчої активності, прагненням самореалізації у різних напрямках освітянської сфери.

Спрямованість до самореалізації у майбутніх учителів музики доцільно розглядати як показник професіоналізму, новаторського вирішення традиційних і оригінальних завдань, що значно підвищує інтерес до музичного навчання і збільшує ефективність навчально-виховного процесу. Цій проблемі присвятили свої дослідження: Е. Абдуллін, Л. Арчажникова, О. Єременко, К. Завалко, С. Ковальова, А. Козир, Л. Куненко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, Ю. Цагареллі, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін; сутність інноваційних процесів розкриваються вченими: В. Адольф, Л. Вовк, С. Гончаренко, Л. Даниленко, І. Дичківською, С. Мухіною, І. Підласим, О. Савченко, В. Семиченко, Є. Сидоренко та ін; підготовку майбутніх учителів до впровадження нововведень в шкільну практику досліджують: Ш. Амонашвілі, М. Кларін, Н. Ничкало, В. Сластьонін, С. Сисоєва та ін.

У зв'язку з цим, важливо виокремити особливості мистецької інноваційної діяльності вчителя музики, що полягають у визначенні умов мистецько-педагогічної підтримки та висвітленні основних підходів та напрямів здійснення цього процесу.

Мета статті: окреслити систему наукових підходів, що спрямована на ефективну інноваційну інструментально-виконавську підготовку майбутніх учителів музики.

У педагогічній науці є різні підходи до структурування змісту освіти, що ґрунтуються на загальних дидактичних принципах її відбору й побудови. Одні передбачають формування змісту освіти з урахуванням соціального замовлення, а також реальних можливостей, умов і закономірностей процесу навчання за загальними дидактичними принципами відповідності змісту, меті становлення гармонійно розвиненої особистості фахівця; відповідності змісту навчання вимогам побудови органічно цілісної системи підготовки майбутніх учителів у навчальному закладі; відповідності змісту навчання науково-педагогічним вимогам, тобто оптимальним умовам формування способів і засобів пізнавальної й професійної діяльності, визначених метою навчання [2, с. 29–30].

Методична система інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики ґрунтується на концептуальних підходах до формування особистості, що відповідає сучасним запитам суспільства (врахування змін характеру суспільних відносин, досягнення науки та педагогічної практики) та специфіці означеного процесу. Визначенню основних напрямів вирішення у дисертації теоретичних та прикладних завдань сприяло окреслення методологічних засад дослідження, до яких віднесено: *цілісний підхід*, який забезпечує дослідження інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики у взаємозалежності й взаємопов'язаності елементів, що дозволяють конструювати складно організовані об'єкти; *аксіологічний підхід*, що обумовлює спрямування змісту, форм та методів інструментально-виконавського навчання на формування ціннісних орієнтацій студентів інститутів мистецтв; *особистісний підхід*, який передбачає створення сприятливих умов для самореалізації майбутнього вчителя музики; *квазідецентричний підхід*, що актуалізує перевагу інтрасуб'єктного ставлення до виконання музичних творів; *технологічний підхід*, який забезпечує інноваційні перетворення у навчальному процесі з орієнтацією на вироблення нових знань й способів діяльності; *креативно-діяльнісний підхід*, що дозволяє передбачити вироблення у студентів умінь цілеспрямовано планувати, організовувати, регулювати, контролювати, аналізувати й оцінювати результативність творчої роботи; *акмеологічного підходу*, який акцентується на здатності особистості самостійно визначати завдання та їх реалізувати, вирішувати фахові проблеми на шляху досягнення високих результатів. Особливого значення ми надаємо квазідецентричному підходу, що посідає у методичній системі інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики провідне місце.

Так, *цілісний* підхід забезпечує дослідження підготовленості майбутнього вчителя музики до виконання інноваційної діяльності у взаємозв'язку структурних елементів і дозволяє конструювати складно організовані об'єкти. Цей підхід обумовлює спрямування змісту, форм та методів навчання на підготовку студентів інститутів мистецтв педагогічних університетів до інновацій як системи ціннісних орієнтацій

вчителя музики. Цілісний підхід до художньо-творчого процесу забезпечує вирішення проблеми введення особистості у світ художньої культури й освоєння інформації через сприйняття художнього образу і його відтворення. У цій інтелектуальній діяльності вищого порядку відбувається внутрішня робота особистості над пізнанням світу й усвідомленням себе у світі, умінням налагоджувати стосунки з людьми, із навколишнім середовищем.

Системний підхід як методологічний засіб в онтологічному і гносеологічному плані передбачає спеціальну стратегію дослідження, яка дозволяє мати єдину модель об'єкта як цілого, яка виконує функцію засобу організації дослідження. Дослідження, пов'язані з вивченням структури системи, її системоутворюючих зв'язків, функціонування і розвитку, керування системою можливо віднести до системних, якщо дотриманий основний методологічний принцип цілісності системи [4]. Так, у концепції Б. Ломова [3] цілісність людини полягає у багатовимірних зв'язках біологічного (властивості нейродинаміки), психологічного (процеси, стани, власні якості особистості в контексті діяльності, спілкування і поведінки) і соціального (людина в системі суспільних відносин). Цілісність структури особистості за К. Платоновим [7], передбачає взаємозалежність біопсихічних властивостей, психічних процесів, досвіду та спрямованості. У концепції вченого цілісність людини виражається у диспозиційній структурі особистості, що представляє взаємозалежність ієрархічних рівнів елементарних фіксованих установок, загальної спрямованості особистості, ціннісних орієнтацій на цілі життя і засоби досягнення цих цілей.

У науковій літературі виділяють низку особливостей цілісного підходу до вивчення предметів і явищ, великою мірою властивих підготовці майбутнього вчителя музики до виконання інноваційної діяльності. Адже саме цілісність означеного процесу зумовлена діалектичним розумінням навколишньої дійсності, що й дає уявлення про наявність зв'язків між елементами та явищами в природі й суспільному житті. Сутність цілісності в навчально-виховному процесі полягає в підпорядкуванні всіх його елементів, частин і функцій основному – формуванню особистості майбутнього вчителя музики. Цілісність можна розглядати на різних рівнях: або всього навчально-виховного процесу, циклу, або окремо взятого предмета, одиниць знань, що засвоюються. Цілісність педагогічного процесу потрібно враховувати вже на стадії розробки навчальних програм і реально забезпечувати лише за умови додержання основних аспектів: повноти і єдності освітньої, виховної й розвивальної мети навчання; повноти взаємозв'язку й концептуальності змісту; комплексного використання методів, прийомів і засобів навчання [1, с. 119].

Гуманістичний світогляд, як узагальнена система поглядів та переконань, зосереджується навколо особистості. З цієї позиції ціннісним є *аксіологічний підхід* до навчально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики, як перевага певних сенсів та побудованих на цій основі

способів поведінки. У центрі аксіологічного підходу знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Тому важливість аксіологічного підходу посідає пріоритетне місце у підготовці майбутнього вчителя музики, виступає як реалізація його суб'єкт-суб'єктних відносин.

Основними ознаками аксіологічного підходу є глибоке розуміння природи цінностей, їх загальна значимість. Адже аксіологія є теорією цінностей, що з'ясовує якості та властивості предметів, явищ, процесів, які здатні задовольнити потреби, інтереси та бажання людей. Цей підхід також дозволяє спрямувати зміст, форми та методи навчання майбутніх фахівців, як система ціннісних орієнтацій особистості студента [8, с. 24].

З цієї позиції важливим є те, що у наш час не випадковим є повернення до національно-культурних традицій минулого. Це, перш за все, пов'язано з оновленням суспільства, реформуванням освіти, з переоцінкою спадщини попередніх поколінь й прагненням духовного очищення. Відповідно, художньо-музичні цінності є результатом духовного опанування особистістю твори мистецтва, усвідомлення їх змісту, естетичної форми, здійснення глибокого музично-педагогічного аналізу творів мистецтва.

Для виконання інноваційної діяльності важливими є цінності пов'язані з самореалізацією майбутнього вчителя музики в педагогічній роботі, а саме:

- творчий характер обраної професії;
- захопленість нею;
- відкриття можливостей для виявлення власного ціннісного ставлення до музичного мистецтва;
- пошук доцільної узгодженості власних професійних домагань і можливостей, очікувань, інтересів суб'єктів навчально-виховного процесу [1].

У навчально-виховному процесі аксіологічний підхід дозволяє не «підганяти» особистість студента до досконалої моделі, а плавно та обережно здійснювати його індивідуальний розвиток. Застосування аксіологічного підходу дозволяє здійснювати навчання майбутніх учителів не авторитарними методами, а пошуками компромісу, сугестивний педагогічний вплив поступається місцем взаємодії, співробітництву, партнерству, орієнтаціям на реальну свободу особистості, яка розвивається у відповідності до педагогічного контексту діалогу. У цьому контексті навчальний діалог виступає специфічною формою взаємодії, що характеризується рівністю сторін, які беруть у цьому процесі участь, а саме: «викладач – студент», «студент – студент», що спрямований на зближення та взаємозбагачення позицій обох сторін. У контексті музично-педагогічного навчання студентів діалог стає не лише засобом залучення особистості до світу культурних цінностей, але й засобом формування суб'єкт-суб'єктної педагогічної позиції фахівця. Ці зв'язки та їх ієрархії утворюють, на нашу думку, інтегральні характеристики діяльності вчителя музики, детермінують його професійний розвиток.

З позиції аксіологічного підходу необхідно опанувати сутнісною природою мистецько-ціннісних процесів, що обумовлює гуманістичну орієнтацію особистості вчителя і через нього – загальну гуманізацію освітнього процесу; спрямувати музично-педагогічну діяльність майбутнього вчителя не лише на дидактичні завдання, а перш за все – на виховні, що покликані підтримати дитину в її визначенні у світі мистецьких цінностей, які задають ціннісне спрямування педагогічному впливу на свідомість учнів.

Аналіз педагогічного доробку теоретиків і практиків освіти переконують в тому, що аксіологізація навчального процесу передбачає вирішення таких інноваційних завдань, як: реалізація педагогічної проєкції музичного матеріалу в площині ціннісного бачення; опанування видами художньої діяльності, які є ціннісно спрямованими у здійсненні завдань професійного втілення; розвитку умінь діалогової форми художньо-педагогічного спілкування.

Особистісний підхід характеризує суб'єкта як унікальне явище, що передбачає створення відповідних умов для природного процесу саморозвитку та самореалізації майбутнього вчителя музики. З позиції особистісного підходу участь майбутнього вчителя в педагогічному процесі повинна бути спрямованою на соціально значущий результат, що забезпечує ефективне набуття художньо-музичних знань, умінь та навичок.

Доцільно зазначити, що особистісний підхід полягає в тому, що процес конструювання і реалізації інноваційної музично-педагогічної діяльності орієнтуються на особистість як мету, суб'єкт та результат ефективності її роботи. Особистісний підхід регулює систему професійно вагомих відносин й спрямований на формування професійно важливих якостей та практичних навичок, що сприяють саморегуляції, самоконтролю, самоорганізації та самореалізації вчителя музики у процесі практичної діяльності.

У зв'язку з цим доцільно зазначити, що особистісному підходу в сфері музично-педагогічної освіти характерні:

- усвідомлена установка в процесі власного тлумачення, пояснення, розуміння предмету дослідження;
- бажання зрозуміти сутність людських дій, тобто сукупність усіх взаємозв'язків особистості з світом;
- зосередження уваги на мові, як головному носію даних про особистість;
- розуміння смислу через багатоаспектний аналіз засобів його виявлення; залежність значення будь-якої події чи явища від контексту, сукупності його актуальних й потенційних зв'язків [6, с. 18].

Сутнісною характеристикою такого підходу є індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки, що покликана вивести особистість майбутнього фахівця на новий якісний рівень розвитку шляхом особистісного присвоєння професійних знань, умінь і навичок, ціннісних

орієнтацій та досвіду творчої діяльності, шляхом формування нових професійних утворень в структурі свідомості майбутнього фахівця.

Особливо ефективним цей підхід є на практичних індивідуальних заняттях майбутніх учителів музики з виконавських дисциплін як однієї з основних форм навчальної роботи у підготовці студентів до практичної діяльності, де мають використовуватись різні методи, а саме:

- перевірка виконання самостійно підготовлених блоків завдань;
- з'ясування характеру творів, що вивчаються;
- показ нових виконавських прийомів, рекомендації щодо опанування перспективними завданнями;
- аналіз джерел отримання додаткової інформації, співвідношення яких може змінюватися в залежності від конкретної мети кожного завдання.

Ефективність цієї роботи суттєво зростає за умов застосування діалогічних методів навчання, обміну думок, створення можливості для студентів висловлювати власні судження й приймати спільні рішення.

Квазідецентричний підхід, на нашу думку, є одним з основних у процесі підготовки майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності. Специфіка просторово-образного мислення студентів інститутів мистецтв та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів визначає наступні операційні характеристики художнього образу. Це метафора і порівняння, як альтернативні, дещо алогічні способи його утворення. Загальною ознакою образу визначають його багатозначність, а характеристикою сприйняття – системність та багатомірність. Хоча зазначені характеристики подані відповідно до образу сприйняття, але вони цілком притаманні й загальному поняттю передачі художнього образу. Метафоричність є спільною характеристикою мислення творця мистецького твору та передачі виконавцем художньо-мистецького образу.

Сучасні вчені виділяють важливість *технологічного* підходу до інноваційних перетворень навчально-виховного процесу в мистецьких закладах освіти. З одного боку він охоплює інноваційні моделі навчання (викладання та учіння), спрямованого на досягнення учнями чітко визначених стандартів оволодіння знаннями на основі модифікації репродуктивної діяльності; з іншого стосується розробки моделей, в яких за мету навчання ставиться розвиток можливостей учнів у процесі самостійного засвоювання нового досвіду (орієнтація на вироблення нових знань, способів діяльності та розуміння своєї сутності) [5, с. 78].

Значний вплив на рівень фахової практичної підготовки майбутніх учителів музики має застосування методу комбінування теорій, тобто методу оновлення, який передбачає:

- поєднання різних прийомів роботи;
- пристосування до сучасних вимог відомої класичної теорії;
- постановки раніше відомого завдання відносно нової ситуації.

Пошуки розв'язання таких завдань активізують пізнавальну діяльність

студентів, сприяють їх опорі на методичні знання, випробування варіативних підходів, використання евристики і мисленнєвого моделювання. Отже, розгляд педагогічних інновацій як новостворених чи вдосконалених технологій доводить, що вони істотно змінюють обсяги, структуру та якість музично-педагогічного процесу.

Концепція розвитку інститутів мистецтв та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів, базуючись на активізації особистісного творчого потенціалу студентів, несе в собі значне навантаження гуманізації та гуманітаризації освіти, оскільки метою й засобом досягнення всіх інноваційних перетворень у вищому навчальному закладі є найбільш повне розкриття творчих можливостей людини. З цієї позиції принциповим для музично-педагогічної освіти є *креативно-діяльнісний* підхід. Цей підхід вимагає від педагога спеціальних зусиль, спрямованих на скрупульозний підбір і організацію креативної діяльності студентів спрямовану на самопізнання, що дозволить, у свою чергу, передбачити вироблення у них умінь цілеспрямовано планувати, організовувати, регулювати, контролювати, аналізувати й оцінювати результативність творчої роботи.

Креативна діяльність майбутніх учителів музики має яскраво виражену педагогічну спрямованість, тому цілий ряд ознак музично-педагогічної діяльності є спрямованим на активне формування творчих здібностей майбутніх учителів музики, а саме:

- цільний взаємозв'язок з творчою активністю та самостійністю;
- здатність до емпатійного спілкування та оволодіння засобами та прийомами творчої взаємодії;
- сенс цієї діяльності полягає у розвитку творчих якостей особистості фахівця, що в результаті забезпечує успішність майбутньої практичної діяльності.

Важливим завданням фахового становлення майбутнього вчителя музики є його особистісний *акмеологічний* розвиток. Для цього у процесі підготовки до продуктивної діяльності майбутньому вчителю необхідно оволодіти інноваційними технологіями як інструментарієм вирішення цих завдань, що безсумнівно збагатить методичне поле вчителя, підвищить його фахову компетентність та відповідно сформує його ціннісно-змістові орієнтації. З іншого боку важливим є орієнтування майбутнього вчителя на особистісний загальнокультурний саморозвиток, на власний неперервний освітній процес, що є необхідною умовою у русі до акме вершини. Тому особливого значення ми надаємо *акмеологічному* підходу, що посідає в системі підготовки майбутніх учителів музики до впровадження мистецьких інновацій важливе місце. Саме в акмеологічному підході до інноваційних процесів увага акцентується на здатності особистості до самостійного визначення завдань та їх реалізації, вирішення фахових проблем на шляху досягнення високих результатів.

З позиції акмеологічного підходу до фахової підготовки майбутнього

вчителя музики основними орієнтаціями визначено:

- цінності, що пов'язані з утвердженням своєї ролі й значення в соціальному та професійно-педагогічному середовищі;
- підвищення значущості та престижу професії вчителя музики загальноосвітньої школи;
- можливість особистісного впливу на духовний розвиток учнів художньо-музичними засобами;
- творче вдосконалення змісту, форм, методів музичного навчання школярів.

З позиції вищезазначеного, у процесі модернізації інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики на інноваційних засадах доцільно керуватися цілісним, аксіологічним, особистісним, квазідецентричним, технологічним, креативно-діяльнісним та акмеологічним підходами (з домінуванням квазідецентричного підходу). Педагогічні підходи застосовується в сфері музично-педагогічної діяльності у залежності від системоутворюючого фактора, який відіграє роль провідного у зміні або реформуванні освітньої сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завалко К. В. Самовдосконалення вчителя музики: теорія та технологія : монографія / К. В. Завалко. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2007. – 274 с.
2. Ковальчук В. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя : модернізаційний аналіз / Володимир Ковальчук. – К. – Дрогобич : Коло, 2004. – 264 с.
3. Ломов Б. Ф. О системном подходе в психологии / Б. Ф. Ломов // Вопр. психологии. – 1975. – № 2. – С. 31–45.
4. Марков В. Н. Системная целостность личности как акмеологическая ценность / В. Н. Марков // Мир психологии. – 2004. – № 1. – С. 161–166.
5. Матвієнко О. В. Стратегії розвитку середньої освіти в країнах Європейського Союзу: монографія / О. В. Матвієнко. – К. : Ленвіт, 2005. – 381 с.
6. Пехота О. М. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учащихся: Монография /под. общ. ред. И. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1991. – С. 5–119.
7. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1972. – 312 с.
8. Щербакова А. И. Аксиологический подход к музыке и музыкально-педагогическому образованию /А. И. Щербакова. // Проблемы и перспективы педагогического образования в XXI веке. – М., 2000. – С. 15–25.